

OBRAZOVNI MATERIJAL ZA STRUČNO USAVRŠAVANJE NASTAVNIKA STRU KOVNIH PREDMETA

**Modul: Odgojno-obrazovni rad s darovitim učenicima
Autor: Ana Majić, prof. psih.**

Opis modula

MT5 (S1)	
Naziv modula	Odgojno-obrazovni rad s darovitim učenicima
CILJ MODULA Unapređenje kompetencija nastavnika za rad s darovitim učenicima kroz kontinuirani profesionalni razvoj.	
OPIS/ SADRŽAJI MODULA <ul style="list-style-type: none">• Procjena osobina i identifikacija darovitih učenika.• Izrada individualiziranih programa za darovite učenike.• Unapređenje mentorskog rada nastavnika i stručnih suradnika s darovitim učenicima.• Poznavanje i primjena metoda i oblika rada prilagođenih za rad s darovitim učenicima.• Praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje darovitih učenika.	
ISHODI UČENJA ZA MODUL Nakon uspješno završenog modula polaznik će moći: <ul style="list-style-type: none">• identificirati darovite učenike,• izraditi individualizirani program za darovite učenike,• osmisliti postupke praćenja darovitih učenika,• prilagoditi metode i oblike rada darovitim učenicima,• sudjelovati u izradi plana razvoja za podršku i razvoj darovitih učenika.	

Sadržaj

1. UVOD.....	4
2. PROCJENA OSOBINA I IDENTIFIKACIJA DAROVITIH UČENIKA	5
2.1. Uočavanje potencijalno darovitih učenika	5
2.2. Nastavnici i uočavanje darovitih učenika	6
2.3. Utvrđivanje darovitosti.....	9
2.4. Završne napomene o identifikaciji darovitih učenika.....	10
3. IZRADA INDIVIDUALIZIRANIH PROGRAMA ZA DAROVITE UČENIKE	11
3.1. Individualizirani program za darovite učenike	12
3.2. Individualizacija predmetnog kurikuluma	14
4. UNAPREĐENJE MENTORSKOGA RADA NASTAVNIKA I STRUČNIH SURADNIKA S DAROVITIM UČENICIMA	18
4.1. Što je mentorski rad?	18
4.2. Važnost mentora za razvoj darovitih učenika	19
5. POZNAVANJE I PRIMJENA METODA I OBLIKA RADA PRILAGOĐENIH ZA RAD S DAROVITIM UČENICIMA	20
5.1. Grupni ili individualni rad?	21
5.2. Oblici i metode rada	22
6. PRAĆENJE, VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE DAROVITIH UČENIKA	23
6.1. Evidencija i dokumentacija vrednovanja i ocjenjivanja darovitih učenika.....	24
7. UMJESTO ZAKLJUČKA... ..	25

1. UVOD

Darovita djeca i mladi nastavnicima, baš kao i svojim roditeljima, predstavljaju iznimno zadovoljstvo, ali i svakodnevni izazov. U našem odgojno-obrazovnom sustavu rad s darovitim učenicima trenutno predstavlja aktualnu temu, ali realizacija ideje sustavnog rada s darovitimima još uvijek je daleko od praktične primjene u našim školama. Gotovo je suvišno napominjati da je za razvoj potencijala darovite djece i mladih potrebna sustavna podrška obitelji, škole i šire okoline te da veliki broj darovitih nikada ne realizira svoje mogućnosti jer nisu bili prepoznati, motivirani i/ili ohrabrivani istražiti svoje interese.

U odgojno-obrazovnom sustavu za rad s darovitim učenicima važno je na umu imati dvije stvari. Prvo, darovita djeca i mladi su djeca s posebnim potrebama i kao takvima u školi im je nužno osigurati posebnu, dodatnu skrb. Drugo, kao odgojno-obrazovni djelatnici dužni smo svakom svom učeniku osigurati maksimalan razvoj njegovih potencijala, a većina darovitih učenika se, usprkos uvriježenom mišljenju, neće pobrinuti sama za sebe i uspjeti bez potpore okoline.

Pružanje sustavne podrške razvoju darovitih učenika uključuje nekoliko povezanih koraka – uočavanje i utvrđivanje darovitosti, odnosno identifikaciju darovitih učenika; odabir prikladnog načina podrške i metoda rada te praćenje i vrednovanje kako napretka darovitih učenika, tako i vlastitog rada. U sljedećim poglavljima možete pronaći sažeto opisane navedene korake, potkrepu primjerima, dodatnom literaturom i zadacima koji bi vam trebali olakšati njihovu praktičnu primjenu.

Tablica 1.: 1. zadatak – vezan uz uvodnu cjelinu

1. ZADATAK
<i>Prije nego krenete u istraživanje teme koja je pred vama, promislite o tome što već znate i mislite o darovitimima i darovitosti.</i>
Zabilježite negdje odgovore na sljedeća pitanja i sačuvajte ih do kraja bavljenja ovim materijalima.
1. Darovitost za mene znači...
2. Identifikacija darovitih učenika je...
3. Procjenu o tome je li učenik darovit može dati ...
4. Navedite aktivnosti koje se, po vama, odnose na rad s darovitimima.
5. Navedite aktivnosti koje vi provodite u svom svakodnevnom radu, a za koje mislite da mogu poticati razvoj darovitosti kod vaših učenika.
<i>* Iako vam se navedena pitanja mogu činiti banalnima, važna su jer puno toga u radu s darovitim učenicima ovisi o tome koja je naša definicija darovitosti, koji su naši stavovi o identifikaciji darovitih i potrebi pružanja podrške darovitimima, kao i o našem znanju o mogućim načinima rada s darovitim učenicima. Nastavnici se često iznenade kad shvate da njihov rad već uključuje neke od predloženih aktivnosti za rad s darovitimima – možda i vi već pružate podršku razvoju potencijala svojih darovitih učenika, a da toga niste ni bili svjesni.</i>

2. PROCJENA OSOBINA I IDENTIFIKACIJA DAROVITIH UČENIKA

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (2020) u članku 63. nalaže svim školama u Hrvatskoj obvezu uočavanja, praćenja i poticanja darovitih učenika. U školama je nužno organizirati proces identifikacije darovitih učenika kako bi se organizirao dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima te kako bi se svakom učeniku s visokim potencijalom pružila prilika da ga i razvije (Škoda, 2015).

Dakle, prvi korak u radu s darovitim učenicima je svakako **uočavanje i utvrđivanje darovitosti**, odnosno proces koji je većini poznat pod nazivom **identifikacija darovitih učenika**.

OSNOVNI POJMOVI (prema Okviru za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika, 2017):

Identifikacija obuhvaća uočavanje i utvrđivanje darovitosti kako bi se prepoznale i zadovoljile autentične odgojno-obrazovne potrebe darovite djece i učenika. Identifikacija se provodi kako bi se osigurala odgovarajuća odgojno-obrazovna podrška učeniku koji pokazuje određene potencijale (sposobnosti i druga obilježja) i time pridonijelo njegovu cjelovitom razvoju. Predstavlja proces u koji su na različite načine uključeni učenici, roditelji, učitelji, stručni suradnici te vanjski stručnjaci.

Uočavanje darovitosti je prepoznavanje pokazatelja koji upućuju na darovitost. Darovitu djecu i učenike najčešće uočavaju roditelji, vršnjaci, nastavnici i stručni suradnici. **Utvrđivanje darovitosti** je procjenjivanje i mjerenje sposobnosti, osobina i kompetencija pojedinca zbog određivanja vrste i stupnja darovitosti, a najčešće ga obavlja stručni tim pod vodstvom psihologa.

Tim za darovite – stručno tijelo u odgojno-obrazovnoj ustanovi koje po principu suradnje kontinuirano i sustavno pruža podršku darovitoj djeci i učenicima; osim ravnatelja čine ga nastavnici, psiholog i pedagog, a po potrebi se uključuju i logoped, edukacijski rehabilitator ili socijalni pedagog, knjižničar te vanjski stručnjaci – mentori. Tim vodi psiholog ustanove; tim provodi identifikaciju, planira i provodi odgojno-obrazovnu podršku, brine o vrednovanju i izvješćivanju o postignućima i napredovanju darovite djece i učenika.

Smjernice za osnivanje i organizaciju rada Tima za darovite možete pronaći na www.ci-sdz.hr/dokumenti.

2.1. Uočavanje potencijalno darovitih učenika

U idealnim uvjetima, pri upisu u srednje škole dobivali bismo cjelovite podatke o svakom učeniku iz njihovih osnovnih škola i imali bismo informaciju o darovitim učenicima već na početku prvog razreda ili bismo u školi imali Tim za darovite i psihologa koji bi na početku prvog razreda srednje škole testirao sve učenike i odmah bismo imali informaciju na koje učenike treba obratiti posebnu pozornost.

S obzirom na broj stručnih suradnika u odnosu na broj učenika, u većini škola pedagozi i psiholozi nemaju priliku upoznati sve učenike, već rade s onim učenicima koje im istakne razredno vijeće, razrednik i/ili predmetni nastavnici, roditelji ili se, rjeđe, učenici jave sami. Prema tome, da bi stručna služba uopće mogla utvrditi darovitost pojedinog učenika, informaciju o potencijalnoj darovitosti najčešće će dati nastavnici koji s učenicima svakodnevno rade, odnosno često je nužno da **nastavnici prepoznaju učenika kao potencijalno darovitog**.

Druge opcije su da:

- darovitost djeteta uoče roditelji i o tome obavijeste školu
- je informacija o učenikovo darovitosti stigla iz osnovne škole
- darovitog učenika uoče vršnjaci iz razreda
- samoprocjena učenika

U svojoj literaturi o darovitima ističe se da bi bilo dobro da se identifikacija provede što ranije i da se vodi dokumentacija o napretku identificiranog djeteta. Kako ovdje govorimo o srednjim strukovnim školama, pretpostavka je da je darovitost djeteta trebala biti uočena na nižim razinama školovanja, ali je moguće i da to nije slučaj. Stoga je preporuka, ako uočite da vam se učenik ističe na nastavi, najprije **kontaktirati stručnu službu u njegovoj osnovnoj školi** (*napomena – još uvijek nemamo praksu sustavnog traženja informacija iz osnovnih škola, osim ocjena, ali neke srednje škole upute dopis stručnim službama osnovnih škola iz kojih su upisani učenici i traže podatke o učenicima – na početku prvog razreda, za sve učenike*).

Procjene drugih učenika iz razreda također mogu služiti kao element uočavanja darovitosti. Iako se radi o subjektivnim procjenama vršnjaka, iskustva pokazuju da dobro dopunjavaju opažanja roditelja i odgojno-obrazovnih radnika. Osim korištenjem skala za vršnjačku procjenu, do procjene vršnjaka ponekad možemo doći i **putem neformalnih razgovora, rasprava na satu i usputnih komentara** (*npr. „Ma, nastavnice, Mate vam sve to razumije i nama ostalima pomaže, samo se čini nezainteresiran na satu jer već sve to zna.” - komentar je nakon kojega ćete možda i sami obratiti pažnju na Matu i uočiti kod njega neke sposobnosti i interese koje do tada niste*).

Na potencijalnu darovitost može upućivati i **samoinicijativno uključivanje učenika** u neku aktivnost na satu, kao i uspješno **sudjelovanje i zadržavanje učenika** u određenim dodatnim, izvannastavnim aktivnostima i projektima (*možda vam se već dogodilo da vam se na neku aktivnost prijavio učenik od kojega to nikada ne biste očekivali, s obzirom na ponašanje na satu i da ste se ugodno iznenadili njegovom motivacijom, reakcijama i sposobnostima u drugom kontekstu*).

2.2. Nastavnici i uočavanje darovitih učenika

Pa što to onda trebamo uočiti kod svojih učenika, a što bi upućivalo na njihovu darovitost? Definicija prihvaćena u gotovo svim dokumentima, zakonima i pravilnicima u RH, vezanima uz obrazovanje darovitih glasi: „Darovitost je sklop osobina, visoko natprosječnih općih ili specifičnih sposobnosti, visokoga stupnja kreativnosti i motivacije koji darovitima omogućava razvijanje izvanrednih kompetencija i dosljedno postizanje izrazito natprosječnih postignuća i/ili uradaka u jednome ili više područja” (u ovom ili gotovo identičnom obliku nalazi se u: Pravilniku o srednjoškolskom obrazovanju darovitih učenika (1993), Nacrtu prijedloga Pravilnika o načinu uočavanja, školovanja, praćenja i poticanja darovitih učenika (2014) i Okviru za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika (2017)).

Osim informacija iz osnovne škole, komentara roditelja i vršnjaka, drugih kolega, u svakodnevnom radu s učenicima promatramo njihovo ponašanje, motivaciju, znanje i rezultate njihovog rada, od postignuća pri vrednovanju do produkata njihovog rada. U srednjim strukovnim školama dio učenika pokazuje veliki raskorak u uspjehu u općeobrazovnim i strukovnim predmetima te praksi. Na sjednicama razrednog vijeća zna se dogoditi da nam se čini kao da ne razgovaramo o istom učeniku. Ovdje je važno imati

na umu da darovitost ne znači isključivo visoko natprosječne opće, već i specifične sposobnosti, stoga učenik može postizati izrazito natprosječna postignuća u samo jednom području, a i dalje biti darovit. Ovo je posebno važno ako je učenik zaista *pogodio* pri upisu u strukovnu školu i ističe se na strukovnim predmetima i praksi – nužno je uočiti njegove potencijale i omogućiti mu maksimalni razvoj (iako se, s druge strane, ne snalazi tako dobro u općeobrazovnim predmetima ili za njih nije dovoljno motiviran).

Koje su osobine darovitih učenika koje možemo uočiti na nastavi?

Iako moramo imati na umu da se daroviti učenici međusobno mogu jako razlikovati po svojim sposobnostima, motivaciji, osobinama ličnosti i ponašanju, u razrednom okruženju možemo ih uočiti jer:

- Zadatke obavljaju brže, uspješnije i drukčije od vršnjaka.
- Brže i više pamte od svojih vršnjaka.
- Često imaju originalne, kreativne ideje.
- Samostalni su, motivirani za rad i posvećeni zadatku.
- Pokazuju entuzijazam i zanos u bavljenju temom koja ih zanima.
- Postavljaju puno (neobičnih) pitanja – znatiželjni su i maštoviti
- Imaju razvijeno kritičko i logičko mišljenje.
- Imaju naglašene specifične interese, kao i široko razvijeno raznoliko znanje.
- Imaju sposobnost produkcije brojnih ideja.
- Ponekad imaju otpor prema pravilima i autoritetu, nekonformisti su.

Čini se nemogućim ne uočiti ovakvog učenika, ali moguće je da se on skriva i pod krinkom nezainteresiranosti, ravnodušnosti i cinizma, posebno u srednjoj školi. Ukoliko mu nastava nije zanimljiva i izazovna, ovakav učenik može se ponašati i na način da ometa nastavu svojim upadicama, potrebom da privuče pažnju i *zabavi* ostale učenike. Praksa pokazuje da nastavnici zbog ovakvog ponašanja na satu ponekad previde darovitog učenika (podcjenjivanje sposobnosti) dok učenike koji su marljivi, poslušni, pristojni i redovito izvršavaju svoje obveze smatraju darovitim, iako oni to ustvari nisu (precjenjivanje sposobnosti).

Važno je imati na umu da dosadašnja praksa pokazuje da se **neki daroviti učenici teže identificiraju**, a to su (Okvir za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika, 2017):

- učenici s niskim školskim postignućem (koje ne odgovara njihovim potencijalima),
- učenici iz obitelji s niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom,
- učenici iz obitelji sa skromnijim roditeljskim ambicijama,
- učenici s teškoćama (u razvoju i ponašanju),
- učenici s niskom motivacijom za rad,
- učenici koji su daroviti u području koje je stereotipizirano kao područje bavljenja suprotnoga roda (npr. djevojčice u području matematike i prirodnih znanosti ili dječaci u nekim umjetničkim područjima, npr. baletu).

Kako bismo u svom svakodnevnom radu izbjegli zamke pri uočavanju darovitosti, potrebno je takav postupak učiniti što objektivnijim. Osim ocjena, ponašanja učenika na satu i **kvalitativnog vrednovanja uradaka i postignuća**, kao i sudjelovanja u školskim, izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima, te mišljenja kolega, roditelja, vršnjaka i razreda te samoprocjene samih učenika, bilo bi korisno u procesu uočavanja koristiti **skale za uočavanje** koje bi trebale povećati našu objektivnost.

Tablica 2.: 2. zadatak – vezan uz cjelinu Procjena osobina i identifikacija darovitih učenika

2. ZADATAK
<i>Postoje brojne skale za utvrđivanje i procjenu darovitosti. Međutim, važno je pronaći način procjene koji odgovara strukovnoj školi u kojoj radite, predmetu koji predajete, kao i vašim učenicima i vama osobno.</i>
Istražite dostupne skale za procjenu i uočavanje darovitosti nastavnika.
Odaberite i prilagodite sebi i svom predmetu neku od skala vezanih za svoje područje kako biste imali materijal za uočavanje darovitih učenika u svom razredu. Obratite pažnju da na skali budu zastupljene opće osobine darovitih učenika, ali i osobine koje bi zahvaćale specifičnu darovitost vezanu uz vaš predmet/područje rada.
Po mogućnosti, konzultirajte se s kolegama iz istog područja (npr. na aktivu vašeg predmeta), sa stručnom službom škole i/ili s kolegama iz drugih škola (npr. županijsko stručno vijeće, savjetnik).
Ukoliko ste motivirani ili ste, recimo, i razrednik, možete pronaći i prilagoditi i skale za učenike i roditelje.
<i>Pregled kod nas dostupnih skala izradila je Škoda (2015), a vi, naravno, možete istraživati i na drugim mjestima.</i> Škoda, J., 2015. <i>Identifikacija darovitih učenika u osnovnoj školi</i> . Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu. (str. 17; prilozi str. 55-140) URL.: https://bib.irb.hr/datoteka/765635.Indentifikacija darovitih učenika u osnovnoj školi diplomski rad.pdf

2.3. Utvrđivanje darovitosti

Kako je već navedeno, prema našim zakonima i pravilnicima, utvrđivanje darovitosti je proces koji bi trebao obuhvaćati sve učenike u svim dobnim skupinama, a trebao bi ga provoditi Tim za darovite pod vodstvom psihologa, uz suradnju s roditeljima i nastavnicima te, po potrebi, vanjskim suradnicima. U praksi se utvrđivanje darovitosti češće provodi za pojedinog učenika na prijedlog roditelja, nastavnika, razrednika, stručne službe, odnosno razrednog vijeća. **Utvrđivanje darovitosti obuhvaća različite postupke kojima se mjere sposobnosti (potencijali), ali i vrednuju postignuća i uradci (produkti) učenika** kako bi se dobila cjelovita slika o potrebama i mogućnostima učenika. U fazi utvrđivanja darovitosti provodi se mjerenje stupnja razvijenosti različitih sposobnosti i drugih osobina pojedinca.

Stručni suradnik psiholog (bilo školski, bilo kao vanjski suradnik) educiran je za primjenu psiholoških mjernih instrumenta i kao takav provodi testiranja kognitivnih sposobnosti i osobina ličnosti s učenicima koji su uočeni kao potencijalno daroviti (a preporuča se i u nekoliko vremenskih točki provoditi testiranje cijele generacije, npr. u četvrtom razredu osnovne škole).

Razvijenost u specifičnom području darovitosti (npr. umjetničkom, sportskom, matematičkom, tehničkom, psihomotornom, socijalnom) utvrđuje **osoba koja je stručnjak za to područje** na temelju ispitivanja znanja i vještina učenika te analize i procjene njegovih uradaka i produkata.

Korisno bi bilo prikupiti i **podatke od roditelja**, zatim od **drugih stručnjaka** (npr. provoditelja programa u koje je učenik uključen izvan škole), kao i podatke i mišljenje stručnog tima za darovite iz osnovne škole (ukoliko postoje).

Nakon što se podatci o učeniku prikupe iz više izvora i različitim načinima (čime se povećava objektivnost prikupljenih podataka), **stručni tim za darovite trebao bi raspraviti, sažeti i objediniti prikupljene podatke** iz procesa uočavanja i utvrđivanja darovitosti, odnosno **izraditi mišljenje o primjerenom obliku školovanja** i/ili podrške za identificiranog učenika/e.

Prikupljeni podatci, odnosno mišljenje i procjena, dio su školske pedagoške dokumentacije i kao takvi su povjerljivi. Informacija o identificiranoj darovitoj djeci daje se na primjeren način:

- nastavnicima odnosno razrednom vijeću kako bi mogli osmisлити odgovarajuće načine odgojno-obrazovne podrške;
- roditeljima, po mogućnosti uz smjernice kako pružiti odgovarajuću obiteljsku podršku daljnjem razvoju djeteta;
- samom darovitom učeniku, uz prisutnost roditelja, uz objašnjenje mogućnosti koje ima u nastavku obrazovanja.

2.4. Završne napomene o identifikaciji darovitih učenika

Za kraj poglavlja, nekoliko važnih napomena:

- Kad primijetite kod nekog učenika elemente darovitosti – razgovarajte s drugim kolegama nastavnicima koji mu predaju, stručnim suradnikom i potaknite pokretanje postupka identifikacije učenika. Postupkom identifikacije može se utvrditi darovitost ili ne, ali dobro je provjeriti svoje sumnje i osigurati adekvatnu podršku ukoliko je učenik darovit.
- **Ne radite identifikaciju darovitih učenika ukoliko nemate namjeru zaista i raditi dodatno s njima!** Napraviti ćete više štete nego koristi ukoliko učenika identificirate kao darovitog, obavijestite njega i roditelje o tome, a nemate namjeru pružiti mu sustavnu odgojno-obrazovnu i socioemocionalnu podršku.
- Poželjno bi bilo da u identifikaciju darovitih bude **uključen tim** od više osoba/stručnjaka koji bi osobine i sposobnosti djeteta sagledao iz više kutova te kako bi procjena bila stručna, cjelokupna i objektivna.
- Pri identifikaciji je potrebno **koristiti više izvora podatka** (testovi, upitnici i skale) te treba voditi računa da se procjenjuju **i opće i specifične sposobnosti, znanja i uradci učenika, kao i njegove osobine ličnosti, motivacija i kreativnost.**
- Educirajte se, usavršavajte i pratite zakone, pravilnike i stručnu literaturu. **Razmjenjujte iskustva i primjere dobre prakse s kolegama u i izvan škole.**
- Radite na tome da kontinuirano **vrednujete i unapređujete svoje postupke identifikacije darovitih, kao pojedinac, ali i na razini škole ukoliko je to moguće.**

3. IZRADA INDIVIDUALIZIRANIH PROGRAMA ZA DAROVITE UČENIKE

Nakon identifikacije, sljedeći korak u pružanju potpore razvoju darovitih učenika jest **odabir načina pružanja podrške identificiranom učeniku**. Na temelju prikupljenih podataka i mišljenja, Tim za kvalitetu u suradnji s razrednim vijećem trebao bi odrediti način pružanja podrške cjelokupnom razvoju darovitog učenika.

Hrvatski zakonski okvir postavljen je tako da su predviđene brojne mogućnosti rada s darovitima, ali je najveći problem što je mali broj stručnjaka koji sve te sadržaje i mogućnosti mogu implementirati i adekvatno realizirati u praksi (Zrilić i Marin, 2018). Dodatni problem je što Pravilnik o radu s darovitim učenicima nije mijenjan od 1991. godine za osnovne škole, a od 1993. za srednje škole. Iako postoje dosta dobro razrađeni noviji dokumenti (npr. Nacrt novog Pravilnika iz 2014., kao i Okvir za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika iz 2017. godine) nijedan od tih dokumenata nije stupio na snagu u trenutku pisanja ovih materijala.

Dokumenti moraju pratiti suvremene trendove u odgoju i obrazovanju darovitih učenika, predviđajući brojne mogućnosti zadovoljavanja potreba koje diktiraju individualizirani programi i diferencirani kurikulumi (Zrilić i Marin, 2018). Darovitim učenicima je potrebna posebna pažnja i poseban tretman u obrazovnom sustavu, ali teško je pronaći jedinstveni obrazac individualiziranih programa/kurikuluma, a koji je službeno propisan.

Opće upute koje se mogu pronaći u postojećim zakonima i pravilnicima upućuju na to da Tim za darovite u suradnji s predmetnim nastavnicima i/ili mentorom izrađuje individualizirani program/kurikulum za darovitog učenika, a za koji nastavničko vijeće onda daje suglasnost. Tim za darovite je dalje dužan pratiti realizaciju dogovorenog programa/kurikuluma za svakog darovitog učenika (*kod individualiziranih i prilagođenih programa za učenike s teškoćama realizaciju obično prati stručna služba, a predmetni nastavnici izvještaj daju na mjesečnoj razini i/ili na kraju prvog obrazovnog razdoblja te na kraju školske godine*).

Trenutno (*u nedostatku propisane jedinstvene forme individualiziranog programa/kurikuluma*) postoje dva moguća rješenja:

- Izrada individualiziranog programa prema formi koja se koristila u dosadašnjoj praksi pri izradi individualiziranog programa za učenike s teškoćama u razvoju.
- Izrada osobnog ili razlikovnog kurikuluma u skladu s postojećom reformom obrazovanja (ukoliko ste implementirali promjene u rad svoje škole).

U obama slučajevima, individualizacija se treba temeljiti na (tijekom identifikacije) utvrđenim potrebama darovitog učenika, a s ciljem poticanja i praćenja cjelovitog razvoja učenika. Treba biti rezultat timskog rada i potrebno je vrednovati planirano i realizirano te u skladu s tim mijenjati i nadopunjavati program/kurikulum.

Individualizirane programe trebaju odobriti i roditelji učenika, a u slučaju darovitih neophodno je u obzir uzeti i mišljenje samog učenika.

3.1. Individualizirani program za darovite učenike

Individualizirani program za darovite učenike radi se po sličnom principu kao i Individualizirani program za učenike s teškoćama u razvoju i izrađuje se za pojedini predmet. Obrazac i forma mogu se u nijansama razlikovati od škole do škole, ovisno o praksi stručne službe ili Tima za darovite te o specifičnostima strukovne škole ili samog predmeta.

Obrazac 1.: Primjer Obrasca za izradu IOOP-d (preuzeto s www.ci-sdz.hr/dokumenti):

OBRAZAC INDIVIDUALIZIRANOG ODGOJNO-OBRAZOVNOG PROGRAMA – DAROVITI

Naziv škole:

Adresa:

Tel/e-mail:

INDIVIDUALIZIRANI ODGOJNO-OBRAZOVNI PROGRAM-DAROVITI (IOOP-D)

Nastavni predmet:

Školska godina:

Početak i trajanje primjene programa: (npr. tijekom nastavne godine)

IME I PREZIME UČENIKA:

Datum rođenja:

Razred:

Broj učenika u razredu:

IME I PREZIME PREDMETNOG NASTAVNIKA:

IME I PREZIME RAZREDNIKA:

IME I PREZIME MENTORA:

STRUČNI SURADNICI:

IME I PREZIME (druge osobe koje stalno/povremeno sudjeluju i uloga): (npr. vanjski suradnici, voditelji izvanškolskih programa, treneri i sl.)

SATI/DANI sudjelovanja učenika po tjednu u nastavi (integrirano) i DRUGIM AKTIVNOSTIMA (izvannastavno, izvanškolski i sl.):

(sljedeći elementi se obično prikazuju tablično pri čemu Tim za kvalitetu ili stručna služba pomažu predmetnom nastavniku u ispunjavanju, temeljem mišljenja i identifikacije, odnosno opisom specifičnosti pojedinog učenika)

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
INICIJALNA PROCJENA	Sažeto navesti osobitosti školskog učenja i samog učenika (sposobnosti, vještine, potrebe, interese, predznanja, motivaciju, produkte i uratke) značajne unutar nastavnog predmeta
PLAN I PROGRAM	Ukratko navesti obrazovne ishode, planirane strategije učenja i poučavanja, oblike rada i (dodatne) izvore znanja (*ovo se može razraditi detaljno na način kako je prikazano u tablici ispod)
PRAĆENJE I VREDNOVANJE	Sažeti prikaz načina vrednovanja i praćenja postignuća učenika (na kraju 1. obrazovnog razdoblja i/ili na kraju šk. godine; na mjesečnoj razini ili kako se Tim dogovori)

SUDJELOVANJE UČENIKA I SAMOVREDNOVANJE	Osvrt na uključenost učenika u planiranje te u provedbu planiranog, motiviranost i dr.
UKLJUČENOST RODITELJA/STARATELJA/POMOĆNIKA	Osvrt na uključenost roditelja/staratelja/pomoćnika, osvrt na strategije rada kod kuće, priprema aktivnosti za potrebe nastave i dr.
PREPORUKE ZA NASTAVAK RADA	Uspješne strategije i napredak učenika, prijedlog promjena, sljedeći koraci; socioemocionalna podrška

Potpis predmetnog nastavnika i stručnog suradnika

Potpis roditelja

Izrađene individualizirane programe odobrava nastavničko vijeće, a roditelj potpisom potvrđuje suglasnost. Praksa je da jedan primjerak ostaje predmetnom nastavniku jer mu služi za planiranje nastave, a jedan ostaje stručnoj službi škole kao pedagoška dokumentacija te za praćenje napretka učenika.

Plan i program dalje se razrađuje izradom obrasca za individualizirano planiranje (koji može biti u ispisanoj verziji, a postoji i opcija unosa u e-Dnevnik):

Obrazac 2.: Primjer Obrasca za individualizirano planiranje nastave (preuzeto s www.ci-sdz.hr/dokumenti)

Mjesec	Sadržaj edukacije (područja/teme)	Ishodi učenja	Aktivnosti učenika/ce	Strategije podrške	Ostvarene zadaće

- * Sadržaj edukacije može se prilagođavati ovisno o **interesima učenika**.
- * Kod ishoda učenja dobro bi bilo poticati **više kognitivne razine** (analiza, vrednovanje, kreacija).
- * Metode učenja i poučavanja bi trebale biti **aktivne metode**, prema kojima je učenik u središtu, a ne nastavnik. Odnosno, naglasak bi trebao biti na onome što radi učenik, a ne nastavnik (**ovo je poželjno općenito u radu, ne samo kada govorimo o darovitima*).
- * Strategije podrške odnose se na **prilagodbu** metoda, sredstava, oblika, postupaka, zahtjeva i dr.
- * Ostvarenost zadaća odnosi se na **procjenu uspješnosti** provedenih izmjena kao i na **rezultate vrednovanja**.

Ova dva obrasca zajedno predstavljaju plan za podršku i praćenje razvoja darovitog učenika što, uz podršku stručne službe škole koja se dodatno brine za socioemocionalni razvoj, čini cjeloviti pristup podršci cjelovitom i optimalnom razvoju darovitog učenika.

3.2. Individualizacija predmetnog kurikuluma

U Okviru za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika (2017) su elementi izrade individualiziranog kurikuluma jasno razrađeni i vode nastavnika i Tim za darovite kroz sve korake izrade individualiziranog predmetnog kurikuluma. Ukoliko u školi nisu implementirani svi elementi kurikularne reforme, principi koji se navode u Okviru ipak mogu poslužiti kao vodilja pri izradi individualiziranih programa, odnosno, bilo bi korisno uključiti neke ideje i koncepte iz ovog poglavlja u izradu individualiziranog programa predloženog u prethodnom poglavlju.

Prema Okviru (2017) **odgojno-obrazovna podrška za darovite učenike** obuhvaća razlikovni kurikulum u redovitoj nastavi, razlikovni kurikulum izvan redovite nastave, različite izvanškolske oblike rada, specifičnu podršku određenim skupinama darovitih i socioemocionalnu podršku darovitima.

RAZLIKOVNI KURIKULUM – kurikulum nastavnoga predmeta ili međupredmetne teme kojemu su izmijenjene dimenzije odgojno-obrazovnih ishoda, pristupa učenju i poučavanju, produkata, tempa učenja i okružja učenja; nastavnici planiraju izmjene za konkretne darovite učenike u određenim razrednim odjelima kako bi odgovorili na odgojno-obrazovne potrebe darovitih učenika.

OSOBNI KURIKULUM – kurikulum koji se izrađuje za pojedinog darovitog učenika zbog njegovih autentičnih odgojno-obrazovnih potreba; zahtijeva izraženiju izmjenu dimenzija kurikuluma i pristupa darovitoj djeci i učenicima od one koju omogućava razlikovni kurikulum u redovitoj nastavi; može mu prethoditi donošenje službenoga rješenja nadležnih institucija o promjeni oblika školovanja.

Principi izrade individualiziranih kurikuluma (prema Okviru, 2017):

- aktivna uloga i angažman darovite djece u učenju i poučavanju
- viši stupanj slobode nastavnika i darovitoga učenika u izboru sadržaja, metoda i oblika rada
- izbornost i povezanost sadržaja i aktivnosti sa životnim iskustvima, prethodnim znanjima i interesima
- potiče se ulaganje truda i ustrajnost u učenju i stjecanju kompetencija
- potiče se kreativno i inovativno korištenje digitalnih kompetencija za razvoj i ovladavanje brzim promjenama u području informacijskih i digitalnih tehnologija
- potiču se složeniji oblici mišljenja i primjene naučenog
- primjenjuju se pristupi i strategije:

- koje osiguravaju motivirajuća i izazovna iskustva učenja čime se potiču znatiželja, entuzijizam i zadovoljstvo u učenju,
- za stjecanje viših razina samostalnosti, samoreguliranosti u učenju te razvoj metakognitivnih vještina,
- koji razvijaju kompetencije važne za nastavak obrazovanja, rada i cjeloživotnoga učenja u 21. stoljeću,
- koje potiču suradničko i kooperativno učenje od drugih i s drugima što uključuje i suradnju s roditeljima, lokalnom i širom zajednicom,
- koje potiču razvoj i iskazivanje vlastitih ideja, kritičko i kreativno promišljanje te preispitivanje postojećega znanja čime se daroviti osposobljavaju za neovisne istraživače znanja i kreativne stvaratelje,

- kojima se potiče samostalno istraživanje i rješavanje problema te se uvažava inicijativnost, poduzetnost i samoorganiziranje vlastitih aktivnosti kako bi se ideje pretvorile u djelo i osigurale prilike za konkretnu primjenu naučenoga.

OBOGAĆIVANJE KURIKULUMA

Moguće je mijenjati/nadopunjavati: **sadržaje, aktivnosti, pristup učenju i poučavanju, produkte kao i tempo učenja i poučavanja**. Sažeti opisi pojedinog elementa prema Okviru (2017):

Sadržaji

Sadržaji se obogaćuju tako da se ishodi iz nacionalnoga kurikulumu nastavnoga predmeta proširuju sadržajima koji se inače rijetko dotiču (uči se šire) ili se postojeći ishodi dopunjavaju složenijima (uči se dublje). Razlikovnost se postiže tako da sadržaj učinimo apstraktnijim, složenijim, povezanijim ili suženijim (npr. fokus nije na specifičnim činjenicama, nego na konceptima i općim idejama, dodavanju novih elemenata, varijabli, perspektiva, izvora; potiče se povezivanje među predmetima; fokusira se na neki uži dio da ga učenik ima priliku temeljito proučiti i sl.).

Aktivnosti

Izmjene aktivnosti u odgojno-obrazovnim ishodima za darovite učenike odnose se na pomak prema višim razinama kognitivnih procesa, odnosno prema rješavanju problema, kreativnome, kritičkom mišljenju i znanstvenom načinu razmišljanja. Od učenika se traže složeniji oblici mišljenja (npr. objašnjavaju zašto su određena rješenja kvalitetnija; kritički analiziraju; stvaraju nove i originalne veze među idejama, situacijama i problemima; uzimaju u obzir različite informacije; prihvaćaju postojanje različitih mišljenja i perspektiva, ali ih propituju i uspoređuju; raspravljaju o valjanosti argumenata u podlozi različitih pozicija; određuju istraživački problem i postavljaju istraživačka pitanja).

Pristup učenju i poučavanju

Pristup učenju i poučavanju odnosi se na primjenu metoda učenja i poučavanja koje omogućavaju još aktivniju ulogu učenika u razvoju znanja, vještina i stavova. Darovitim su učenicima ti pristupi izuzetno poticajni jer omogućavaju aktiviranje viših kognitivnih procesa i ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda na višoj razini. Iako se zagovara aktivno učenje i poticanje složenijih oblika mišljenja za sve učenike, razlikovnost u pristupima učenju i poučavanju darovitih učenika odnosi se na veći udio onih pristupa učenju i poučavanju koji od njih zahtijevaju:

- izbor između različitih sadržaja/aktivnosti učenja i pristupa učenju/rješavanju zadataka,
- rješavanje složenih i/ili slabo definiranih problema,
- samoregulirano istraživačko učenje (učenje otkrivanjem),
- rad na projektima,
- sudjelovanje u raspravama,
- refleksiju na procese i rezultate učenja.

Produkti

Produkti se odnose na rezultat učenja, odnosno na uratke kojima daroviti pokazuju razvijenost svojih kompetencija. Daroviti učenici u svojim produktima pokazuju kako vladaju znanjem i vještinama na višoj razini. Produkti koji se traže od njih mogu biti domišljati i originalni problemski zadatci za druge učenike, umna mapa, plakat, članak u časopisu, prezentacija, uradak nastao praktičnom izradom, diskusija, javni nastup (izlaganje, koncert, kazališna predstava), izložba itd. Neke produkte koje očekujemo od ostalih učenika ne treba zahtijevati u jednakoj mjeri i od darovitih učenika, osobito ne one koji nastaju primjenom nižih razina kognitivnih procesa i u kojima se očekuje ponavljanje niza istovrsnih zadataka.

Tempo učenja

Tempo učenja odnosi se na količinu vremena provedenog u učenju. Daroviti učenici usvajaju ishode brže i s manjim brojem ponavljanja u odnosu na vršnjake, stoga im treba omogućiti da tempo napredovanja prilagode svojim sposobnostima. Tako će postići kontinuitet u učenju i izbjeći zamor i dosadu zbog nedovoljno izazovnih zahtjeva i sporoga tempa.

Ubrzanje unutar nastavnoga predmeta bez prelaska u viši razred podrazumijeva **brži prolazak kurikulumom u odnosu na vršnjake**, pri čemu daroviti učenik ostaje u svome razrednom odjelu. U tome će slučaju daroviti učenik ishode predviđene za jednu godinu ostvariti u znatno kraćem vremenu pa se u preostalom vremenu može baviti naprednim, složenijim sadržajima/aktivnostima iz područja interesa, raditi na projektu, raditi s mentorom, raditi u posebnim odgojno-obrazovnim skupinama za darovite, pripremati se za natjecanja i slično.

Brži prolazak kurikulumom može se ostvariti na tri načina: sažimanjem kurikulumu, kontinuiranim napredovanjem i/ili samovođenim napredovanjem.

SAŽIMANJE KURIKULUMA – Ubrzano napredovanje učenika u sažimanju dijelova kurikulumu podrazumijeva izostavljanje nekih ishoda ili nekih dijelova ishoda iz nacionalnih kurikulumu nastavnih predmeta koje je daroviti učenik već ostvario, a koji se prvenstveno odnose na već usvojena temeljna znanja i niže razine kognitivnih procesa. Na osnovi inicijalne procjene određuje se i dokumentira inicijalna razina znanja i vještina te se planira što je moguće izostaviti čime je osigurano vrijeme za uvođenje novih ishoda, pri čemu treba paziti da oni predstavljaju napredniju razinu učenja i misaonih procesa.

KONTINUIRANO NAPREDOVANJE – Nastavnik kontinuirano prati kako daroviti učenik pokazuje ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda. Kad utvrdi da su ishodi ostvareni, upućuje učenika na nove ishode čime se postiže brži prolaz kurikulumom. Pri tom obliku ubrzanja nastavnik kontrolira tempo napredovanja sukladno tempu rada učenika, odnosno njegovim intelektualnim mogućnostima i motivaciji.

SAMOVOĐENO NAPREDOVANJE – podrazumijeva ubrzano ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda, pri čemu učitelj osigurava različite izvore, a učenik samostalno određuje korake i tempo napredovanja. Ostvaruje se u kombinaciji s izmjenama okružja te podrazumijeva samostalno učenje i učenje u homogenim skupinama darovitih učenika. Daroviti učenik različitim oblicima produkata pokazuje ostvarenost ishoda učenja.

Tablica 3.: 3. zadatak – vezan uz cjelinu Izrada individualiziranih programa za darovite učenike

3. ZADATAK
<i>Način izrade individualiziranog programa/kurikuluma ovisi o karakteristikama škole, područja i predmeta, kao i usvojenih načina rada Tima za darovite, stručne službe škole, pojedinog aktiva i samog nastavnika te o karakteristikama pojedinog darovitog učenika. Iz gore navedenog jasno je da postoje preporučeni oblici i načini izrade individualiziranih programa/kurikuluma, ali stroga forma još uvijek nije određena.</i>
Koristeći gore predložene forme, izradite za svoj predmet Obrazac individualiziranog programa/kurikuluma. Možete koristiti formu individualiziranog programa, neki od oblika individualizacije kurikuluma ili izradite vlastiti Obrazac koristeći elemente i principe navedene u ove dvije forme čime ćete ga prilagoditi svom predmetu i načinu rada te načinu rada svoje škole.
<i>Ukoliko vam navedeni opisi individualizacije nisu dovoljno detaljni, više podataka možete pronaći:</i> Okvir za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika (2017) https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri//Okvir%20za%20poticanje%20iskustava%20u%C4%8Denja%20i%20vrednovanje%20postignu%C4%87a%20darovite%20djece%20i%20u%C4%8Denika.pdf https://ci-sdz.hr/dokumenti/

4. UNAPREĐENJE MENTORSKOG RADA NASTAVNIKA I STRUČNIH SURADNIKA S DAROVITIM UČENICIMA

Individualizacija nastave i izrada prikladnog oblika podrške sadrže više elemenata. Jedan od njih je i odabir načina obogaćivanja nastave, odnosno odabir metoda i oblika rada koji su primjereni darovitom učeniku. Sigurno će se najbolji rezultati u radu s darovitom djecom uočiti u **mentorskoj nastavi** gdje nastavnik ima dovoljno vremena za učenika i njegove potrebe, a osim toga, i sam učenik moći će predložiti sadržaje koji će se obrađivati.

Ovakav način rada osobito pogoduje razvoju sposobnosti kod darovite djece jer vremenski nije ograničen školskim zvonom, nego može trajati u skladu s interesom i dubinom ulaska u određenu materiju (Adžić, 2011). Zbog važnosti i korisnosti mentorskog rada za darovite, ovaj oblik rada obradit ćemo zasebno dok su ostale metode i oblici rada razrađeni u sljedećem poglavlju.

4.1. Što je mentorski rad?

Prema Nacrtu Pravilnika (2014):

Mentorstvo je individualni oblik rada s darovitim učenikom, a uključuje kontinuirano usmjeravanje i vođenje učenika u području darovitosti. **Mentor** učenika je stručnjak u području učenikove darovitosti, a može biti učitelj/nastavnik ili stručni suradnik. Mentor:

- u suradnji sa školskim Timom za darovite izrađuje individualizirani program za darovitoga učenika
- prati i vrednuje rad i napredak učenika
- jedanput godišnje podnosi školskome timu i učiteljskom/nastavničkom vijeću pisano izvješće o radu i postignućima darovitoga učenika.

Prema Okviru (2017):

Mentor je učitelj ili stručni suradnik iz matične ili susjedne škole, stručnjak iz specifičnoga područja darovitosti, stručnjak sa sveučilišta ili nekoga instituta, stručnjak iz gospodarske domene, stručnjak iz centra izvrsnosti, iznimni student koji individualno vodi darovitoga učenika i pruža mu ne samo intelektualnu već i emocionalnu podršku.

Mentorski rad predstavlja intenzivno individualno vođenje darovitoga učenika i pruža ne samo intelektualnu već i emocionalnu podršku što je osobito važno zbog mogućih teškoća koje proizlaze iz nesklada intelektualnoga razvoja i socioemocionalne zrelosti darovitih učenika. Mentor:

- doprinosi stjecanju i širenju specifične baze znanja i vještina,
- omogućava razvoj metakognicije (refleksijom o tome kako učenik radi),
- na učenika prenosi zanos za određeno područje i time pomaže u razvoju unutarnje motivacije,
- povezuje ga s drugim relevantnim izvorima i osobama (stručnjacima, institucijama, literaturom),
- omogućava kontakt s najnovijim zbivanjima u području,
- pomaže u izboru buduće profesije i sl.

S obzirom na Zakon i pravilnike, nije jasno na koji način se rad mentora osigurava i financira, ali pravo na mentora obvezno bi trebali imati iznimno daroviti učenici kojima je razvojni nesklad znatno izraženiji, učenici s dvostrukim posebnim potrebama (daroviti s teškoćama u razvoju) te daroviti učenici s iznimnim postignućima u specifičnome području.

ULOGA MENTORA (Okvir, 2017)

- Sudjeluje u osmišljavanju, planiranju i provedbi određenih oblika podrške izvan redovite nastave te ima presudnu ulogu u osmišljavanju i provedbi osobnoga kurikuluma.
- Upoznaje učenika s područjem svoga djelovanja i uključuje ga u svoje projekte, za njega kreira izazovne i zahtjevne zadatke i aktivnosti, povezuje ga s drugim stručnjacima i institucijama, upućuje ga na literaturu i druge resurse, omogućava mu kontakt s najnovijim zbivanjima u svome području rada.
- Brine se o cjelovitome razvoju darovitoga učenika pružajući podršku emocionalnomu i socijalnomu razvoju te razvoju motivacije.
- Usmjerava i savjetuje darovite učenike i roditelje u vezi s daljnjim akademskim i profesionalnim razvojem.
- Vrednuje napredak i postignuća darovitih učenika te sudjeluje u izradi izvješća i dodatka svjedodžbi.

4.2. Važnost mentora za razvoj darovitih učenika

Iako je jako važno da daroviti učenici budu dio grupe i uključeni u rad s vršnjacima, ponekad im je potrebno iskustvo samostalnog rada na zadatku, projektu i slično. Samostalni rad omogućuje im da rade tempom koji im odgovara, da uđu duboko u područje koliko oni žele, ohrabruje ih da donose vlastite odluke u području koje ih interesira.

Mentor darovitom učeniku predstavlja odraslu osobu koja ga u samostalnom radu vodi i od koje može učiti, kao i model za ponašanje u području koje ga zanima. Mentor, koji s darovitim učenikom razvija prisniji odnos, pruža mu mogućnost razvoja sposobnosti, kreativnosti i motivacije u području za koje je učenik specifično zainteresiran, a pomaže mu i u razvoju samopouzdanja i samoučinkovitosti.

I formalno i neformalno mentorstvo važni su u procesu učenja i napredovanja darovitih učenika. Ukoliko u svojoj školi niste pronašli način da formalizirate mentorski rad, to vas ne mora spriječiti da pružite podršku učeniku kojega procjenjujete darovitim ili posebno motiviranim u vašem području. Kao neformalni mentor i dalje mu možete dati dodatne informacije, uputiti ga na stručnu literaturu, zanimljive dokumentarne filmove, zadatke i projekte.

Ukoliko imate mogućnost formalnog mentorskog rada, imajte na umu karakteristike mentorstva koje ga čine posebno pogodnim za rad s darovitim učenicima (Okvir, 2017):

- visok udio samostalnoga rada,
- mogućnost sudjelovanja učenika u izboru sadržaja/aktivnosti učenja,
- napredovanje u području specifičnoga interesa,
- spoznaja o zahtjevima određene profesije,
- lakša mogućnost praćenja napretka darovitih učenika u skladu s ranije postavljenim ishodima i kriterijima njihove usvojenosti.

Ovo bi vam trebalo pomoći pri izradi plana rada i odabira ishoda, metoda rada (aktivnosti učenika), kao i načina vrednovanja. Pri upuštanju u mentorski rad, dobro je timski se pripremiti. Stručna služba i/ili Tim za darovite imaju detaljne podatke o identificiranom darovitom učeniku (uključujući njegove socioemocionalne potrebe), a vi kao nastavnik/mentor predstavljate stručnjaka u području interesa darovitog učenika. Jedino zajedničkim radom možete osmisliti kvalitetan plan i provedbu mentorskog rada.

5. POZNAVANJE I PRIMJENA METODA I OBLIKA RADA PRILAGOĐENIH ZA RAD S DAROVITIM UČENICIMA

U samom uvodu navedeno je da neke od oblika rada s darovitim učenicima primjenjujemo već godinama, a da ih možda nismo ni svjesni. Izborni predmeti i dodatna nastava najistaknutiji su primjer, kao i različiti projekti koji se provode u školama. Međutim, važno je prepoznati da rad s darovitim učenicima ipak ima svoje specifičnosti kojima se potrebno prilagoditi. Na primjer, dodatna nastava u školama je često usmjerena pripremi za natjecanja, a ne razvoju viših razina mišljenja što svakako treba imati na umu.

Kako biste mogli pravilno obogatiti rad s darovitim učenicima i pružiti cjelovitu potporu njihovom razvoju, važno je upoznati se s metodama i oblicima rada prilagođenima darovitim učenicima. Prema Pravilniku o srednjoškolskom obrazovanju darovitih učenika (1993), u svrhu poticanja darovitim učeniku srednja škola omogućit će:

1. razlikovne programe primjerene darovitosti učenika,
2. izborne i fakultativne programe prema sposobnostima i sklonostima,
3. grupni i individualni rad,
4. rad s mentorom,
5. osiguran upis s obzirom na utvrđeno područje darovitosti što se dokazuje rezultatima sudjelovanja na državnim ili međunarodnim natjecanjima znanja u skladu s elementima i kriterijima upisa,
6. raniji upis u umjetničke škole (glazbene, plesne) temeljem utvrđene darovitosti,
7. akceleraciju ili završavanje srednjoškolskog obrazovanja u vremenu kraćem od propisanog,
8. slobodne aktivnosti,
9. kontakte sa stručnjacima iz područja interesa,
10. pristup izvorima specifičnog znanja,
11. programe o izboru profesije i karijere,
12. izvanškolske programe (ljetne škole, višednevne škole stvaralaštva i dr.).

Prema Okviru (2017) oblici rada za darovite učenike trebali bi poticati posebne interese i sposobnosti darovitih učenika te im omogućiti način i brzinu učenja koji su primjereni njihovoj darovitosti, a istodobno podržavati socioemocionalni razvoj darovitih učenika. Dakle, kada određeni oblik i metodu rada uvrštavamo u svoje planove za rad s pojedinim darovitim učenikom, trebamo imati na umu njegove specifičnosti. Na primjer, odabiremo određeni oblik rada prilagođen darovitima, ali našem darovitom pojedincu dalje prilagođavamo temu, sadržaje i područje rada po njegovim specifičnim interesima. Odnosno, možemo znati da je projektna nastava dobar oblik rada za darovite, ali nećemo učenika koji je darovit u umjetničkom području uključiti u projekt iz prirodoslovlja.

Odabir oblika i metoda rada koje ćemo uvrstiti u svoje individualizirane programe/kurikule trebamo prilagoditi prvenstveno darovitom učeniku, ali i uvjetima rada i mogućnostima škole, području i predmetu, kao i samima sebi. Ukoliko se vi ne osjećate ugodno s određenim načinom rada, to će se svakako odraziti na kvalitetu učenja i poučavanja, kao i na samog učenika. Vodite računa da uključite kolege i Tim za darovite u planiranje – neke teme su izvrsne za interdisciplinarnu obradu ili se nadopunjuju s međupredmetnim temama. Osigurajte dodatna sredstva za rad (materijale za izradu projekata, pristup stručnoj literaturi, dodatne zadatke (problemske, logičke) i slično).

5.1. Grupni ili individualni rad?

Više je načina rada s darovitim učenicima, pri čemu možemo raditi samostalno s darovitim učenikom (npr. mentorski rad), ali ga možemo uključiti i u različite oblike grupnog i suradničkog učenja. Prema Okviru (2017) razlikujemo:

Samostalno učenje – daroviti učenici imaju potrebu za samostalnim radom i za upravljanjem svojim procesom učenja odabirom sadržaja/aktivnosti, izvora, tempa i produkata. Daroviti učenici mogu osmisliti korake u vlastitome učenju, planirati i realizirati etape u svojim projektima, pomagati u planiranju i provedbi razrednih projekata, osmisliti vlastite radne listiće i zadatke, rješavati posebne domaće zadaće, samostalno proučavati različite izvore.

Rad u heterogenim skupinama – daroviti učenik pohađa nastavu u svom razrednom odjeljenju, s učenicima različitih sposobnosti. Darovitoga učenika u razrednome odjelu treba uključiti prema njegovim sposobnostima, interesima i osobinama u rad s ostalim učenicima. Daroviti učenik može prezentirati ostalim učenicima dijelove obogaćenoga sadržaja, biti predstavnik ili glasnogovornik svoje skupine, inicirati i organizirati rad na projektima, pomagati u učenju i reflektiranju o procesima učenja i rješavanja zadataka, sastavljati zadatke različite težine za ostale učenike i slično.

Rad u homogenim skupinama – homogene se skupine mogu postići grupiranjem darovitih učenika po sposobnostima i interesu za određene predmete ili područja i to:

- unutar razreda za rad na zahtjevnijim zadacima,
- izvan razreda u nekome od oblika dodatnih školskih aktivnosti s učenicima različite dobi, ali sličnih sposobnosti i interesa,
- paralelnim pohađanjem dviju škola: redovite škole i škole za područno specifične darovitosti: umjetničke (glazbene, plesne) i sportske.

Idealno bi bilo da daroviti učenik ima iskustvo sa svim oblicima rada, i grupnog i individualnog. Ukoliko škola nema politiku ili mogućnost provedbe nekog od navedenih načina grupiranja učenika, možete ih ostvariti i sami kroz svakodnevnu nastavu. Na primjer, darovitom učeniku možete dati drukčiji (zahtjevniji) domaći rad, projekt ili zadatak. Ili neku od metoda koje koristite prilagodite ovakvom načinu grupiranja.

Možete koristiti npr. **metodu slagalice** pri izvedbi nekog projekta u razredu (*metoda slagalice je oblik rada u kojem projekt dijelite u više manjih zadataka, a onda svaka grupa (ili pojedinac u jednoj grupi) radi svoj dio projekta – svatko radi svoj djelić slagalice, a projekt je kompletan tek kada svaka grupa/pojedinac napravi svoj dio*). Pritom možete darovitom učeniku dati najkompleksniji dio projekta (samostalni rad); možete ga staviti u grupu s učenicima različitih sposobnosti (heterogena skupina; razvija npr. sposobnosti vođenja i upravljanja); možete darovite učenike staviti u jednu skupinu i dati im najkompleksniji dio projekta (homogena skupina; razvoj znanja, vještina i sposobnosti).

5.2. Oblici i metode rada

U hrvatskim školama u radu s darovitim učenicima najčešće se primjenjuje obogaćivanje programa (programi su teži, širi, produbljeni, napredniji), uključivanje darovite i talentirane djece u različite izvannastavne i izvanškolske aktivnosti (glazbene škole, sportski klubovi i sl.), akceleracija (ubrzanje) programa (češće) ili preskakanje razreda (rjeđe) i izdvajanje (posebne škole ili posebni razredi, grupiranje prema vrstama sposobnosti ili prema školskim predmetima, specijalizacija kroz izborne predmete, ljetne škole i sl. (Nikčević-Milković i sur., 2017).

U srednjim strukovnim školama **akceleracija** u vidu preskakanja razreda sigurno će se rijetko koristiti, s obzirom da učenici trebaju kroz praktičnu i strukovnu nastavu postići razvoj određenih vještina što bi bilo znatno otežano preskakanjem razreda. S druge strane, upućivanje učenika na **izvanškolske aktivnosti** vezano je uz mogućnosti njegovih roditelja, a ovisi i o sredini u kojoj dijete živi (nisu iste mogućnosti npr. u urbanim i ruralnim sredinama).

Ono čime se u školama može postići puno u smislu obogaćivanja nastave darovitim učenicima (povrh mentorskog rada i individualizacije programa/kurikuluma) jest:

- Kvalitetno osmišljena **izborna nastava i izvannastavne aktivnosti** s pomno razrađenim planom i programom u kojem se vodi računa o razvoju viših razina mišljenja.
- Korištenje projektne nastave kada god je to moguće.
- Organiziranje radionica, seminara i/ili tematskih predavanja prilagođenih specifičnim interesima darovitih učenika.
- Organiziranje izvanučioničke nastave za skupine darovitih (izložbe, muzeji, kazalište, posjeti fakultetima i sveučilištima).
- Iskorištavanje mogućnosti koje nam pruža internet (od online kolegija na sveučilištima, virtualnih posjeta institucijama, ustanovama i institutima, e-mentora do nastave na daljinu prilagođene darovitom učeniku).
- Omogućavanje sudjelovanja darovitim učenicima u natjecanjima u području njihovog interesa (potrebno je istražiti mogućnosti, osigurati potporu i vrijeme za pripremu; npr. ako učenik ubrzano prolazi kroz kurikulum, višak vremena može se ostaviti za pripremu za natjecanje – samostalno ili s mentorom).

Za one koji žele više...

...pregled postojećih načina pružanja podrške darovitim kod nas i u drugim zemljama te kritički prikaz postojećih zakona i pravilnika vezanih za darovite u RH:

- Jakopec, T., Jozić, K. i Jukić, R.(2018). Analiza obrazovnih sustava u EU u radu s darovitim djecom s posebnim naglaskom na darovitost i u području matematičke i računalne pismenosti te uvođenju novih tehnologija u nastavne procese. (https://ci-sdz.hr/wp-content/uploads/2018/09/Daroviti_analiza_f1.pdf)
- Nikčević-Milković, A., Jerković, A. i Rukavina, M. (2016). Stanje, problemi i potrebe rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina*, 11(1), 9-34
- Zrilić, S. i Marin, D (2017). Zakonski okvir odgoja i obrazovanja darovitih učenika u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina*, 91-105, 12(1).

6. PRAĆENJE, VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE DAROVITIH UČENIKA

Da bi cijeli proces pružanja podrške darovitom učeniku imao smisla, nužan je posljednji korak u ciklusu – **praćenje i vrednovanje**. Na osnovi praćenja i vrednovanja kako darovitog učenika, tako i načina rada s njim, prati se napredak učenika, predlažu se izmjene i nadopune u načinima pružanja podrške, ostvaruje se suradnja uključenih u rad s učenikom kao i s njegovim roditeljima. Kada i koliko god je moguće, u proces vrednovanja podrške potrebno je uključiti i samog darovitog učenika koji svojim iskustvima i refleksijama na proces može značajno pomoći u usmjeravanju budućih aktivnosti.

Prema Okviru (2017) postignuća i napredovanje darovitih prate se radi vrednovanja primjerenosti i učinkovitosti odgojno-obrazovne podrške učeniku. Praćenje služi prikupljanju informacija koje upućuju na potrebu preinaka u oblicima podrške, primjerice, na smanjivanje ili povećanje zahtjevnosti kurikuluma kako bi bio u najvećoj mjeri prilagođen odgojno-obrazovnim potrebama darovitoga učenika.

Vrednovanje i ocjenjivanje darovitih učenika provodi se prema općim smjernicama, odnosno procjenjuje se usvojenost odgojno-obrazovnih ishoda. U slučaju da učenik formalno ima individualizirani program/kurikulum, vrednuje se usvojenost ishoda učenja koji su izrađeni specifično za njegove potrebe. Povratna informacija samom učeniku treba biti konkretna, konstruktivna, poticajna, ohrabrujuća i motivirajuća za daljnji rad i istraživanje njegovih interesa. Svakako, ponajprije razrednik, stručna služba i pojedini nastavnik prate razvoj djeteta.

Tim za darovite koordinira načine praćenja i vrednovanja:

- raspodjeljuje poslove vrednovanja i izvješćivanja na pojedine članove Tima,
- određuje koliko često se podnosi izvješće o napretku darovitog učenika (mjesečno, na kraju polugodišta, na kraju školske godine),
- određuje način vrednovanja (kvalitativno/opisno, kvalitativno/ocjenama, pomoću ljestvica procjena i sl.),
- određuje oblik informiranja o napretku (formalni ili neformalni).

Temeljem prikupljenih informacija o napretku darovitog učenika u određenom periodu, Tim za darovite predlaže izmjene i nadogradnju podrške.

Oblici izvješćivanja o napretku mogu biti **formalni** (izvješće o praćenju, dodatak svjedodžbi, napomena u svjedodžbi, podatci i bilješke u e-Matici) i **neformalni** (razgovor sustručnjaka, članova Tima za darovite, mentora i učenika, mentora i roditelja). Na kraju školske godine daroviti učenik dobiva ili dodatak svjedodžbi (ukoliko je imao osobni kurikulum) ili napomenu u svjedodžbi (ukoliko je imao razlikovni kurikulum).

Podatci i bilješke u e-Matici (prema Okviru, 2017) sadrže informacije o uključenosti učenika u pojedine oblike podrške za darovite učenike, odnosno podatke o razlikovnome i/ili osobnome kurikulumu. To podrazumijeva navođenje oblika podrške i kratak opis aktivnosti te procjenu postignuća u kvalitativnome osvrtu učitelja ili mentora. Za učenike koji sudjeluju na međunarodnim natjecanjima i natjecanjima na državnoj razini, u e-Matici se navodi nastavni predmet u kojemu se učenik natjecao, naziv natjecanja te plasman.

6.1. Evidencija i dokumentacija vrednovanja i ocjenjivanja darovitih učenika

U zakonskim odredbama navodi se da je škola dužna pratiti razvoj darovitih učenika te voditi evidenciju i dokumentaciju o darovitim učenicima.

Osim bilješki u e-Dnevniku i e-Matici, moguće su još neke opcije evidencije o darovitim učenicima. U Nacrtu Pravilnika (2014) predlaže se **Mapa darovitoga učenika** koja sadrži dokumente značajne za odgojno-obrazovni proces darovitoga učenika te osigurava uvid u postupke utvrđivanja darovitosti, praćenje razvoja i postignuća darovitoga učenika, u programe i oblike rada u kojima je sudjelovao, izvješća školskoga tima, opažanja i procjene te druge dokumente značajne za odgojno-obrazovni proces darovitoga učenika.

Stručna služba škole ili Tim za darovite trebali bi imati sačuvane sve podatke prikupljene procesom identifikacije, kao i individualizirane programe/kurikulume (koje čuvaju i nastavnici) te uredno bilježiti izmjene u dokumentaciji.

Ovime se osigurava praćenje razvoja darovitog učenika što je važno na razini škole, ali i zbog obveze ustanove da relevantne podatke o darovitima prenese u sljedeći odgojno-obrazovni ciklus i/ili ustanovu slanjem službene dokumentacije.

Tablica 4.: 4. zadatak – vezan uz zaključak

4. ZADATAK
Za kraj, ponovno pročitajte odgovore koje ste dali na pitanja u 1. ZADATKU Biste li sada drukčije odgovorili na njih? 😊

7. UMJESTO ZAKLJUČKA...

Nastavnicima je oduvijek veliki izazov potaknuti učenike da u školi postižu uspjeh u skladu sa svojim mogućnostima. Umjesto tradicionalnog akademskog znanja i rutinskih vještina, nužan je zaokret prema učenju i poučavanju učenika kako misliti, istraživati, zaključivati i kreativno rješavati probleme... što pojedini nastavnici već uspješno i rade.

I zato, kako biste bili što uspješniji u tome:

Koristite različite **aktivne metode** u svojoj nastavi, učinite svoju nastavu zanimljivom i poticajnom. Ukoliko vaši učenici imaju priliku sudjelovati u različitim oblicima samostalnog, suradničkog, istraživačkog i/ili projektnog učenja i poučavanja, ukoliko igraju uloge, pjevaju, snimaju film, fotografiraju ili na neki drugi način prezentiraju naučeno, dajte im priliku da vam pokažu svoje jake i slabe strane. Time zaista radite na tome da svaki vaš učenik ostvari svoje potencijale, a i sami ćete biti zadovoljniji sobom i svojom nastavom.

Prošla su vremena kad su učenici mirno sjedili u klupama i slušali nastavnika bez postavljanja pitanja, danas je to teško zamislivo, a nije ni poželjno. Kao nastavnik, možete osmisliti i usmjeriti nastavu na način koji vama odgovara, a koji će učenicima omogućiti aktivno sudjelovanje. Dajte svojim učenicima što češće priliku da vam **slobodno postavljaju pitanja te da raspravljaju s vama i međusobno**. Obratite pažnju na argumente koje daju, zaključke koje donose i pitanja koja postavljaju.

Na ovaj način upoznat ćete svoje učenike i dobiti priliku za **uočavanje i onih prikrivenih darovitih** – učenika čija postignuća nisu u skladu s mogućnostima, koji se srame, koji skrivaju svoju darovitost, koji nemaju samopouzdanja, koji nemaju potporu kod kuće, koji se ne uklapaju u ustaljenu sliku darovitih, koji su izgubili motivaciju i interes... i mnogih drugih koji bi uz ispravnu podršku znatno napredovali i razvili svoje potencijale.

Očekujte puno od svojih učenika i postavljajte im izazovne zadatke. Nastavnici s visokim očekivanjima imaju učenike s boljim postignućima.

Ne tražite sebi opravdanje u tome da niste dovoljno educirani. Živimo u vremenu kada su informacije, znanje i ideje dostupniji nego ikad. Čitajte, dijelite iskustva i primjere dobre prakse s kolegama, usavršavajte se on-line, potražite podršku i pomoć stručnih suradnika škole i ravnatelja u osiguravanju edukacija i pri nabavci stručne literature...

Ne zaboravimo koliko svi uživamo u radu sa zainteresiranim i motiviranim učenicima. Imajmo na umu kako i mi kao nastavnici možemo puno toga učiniti da potaknemo najbolje u njima... Stoga ne zaboravite:

„Tko hoće, naći će način,
Tko neće, naći će izgovor.“
(navodno P. Picasso :D)

Sretno!

Popis literature:

Adžić, D. (2011). Darovitost i rad s darovitim učenicima – kako teoriju prenijeti u praksu. *Život i škola*, 25 (1), 171–184.

Dokumenti Centra izvrsnosti Splitsko-dalmatinske županije <https://www.ci-sdz.hr/dokumenti>

Nacrt Pravilnika o načinu uočavanja, školovanja, praćenja i poticanja darovitih učenika u osnovnoj i srednjoj školi te uvjetima i postupcima pod kojima učenik može završiti školu u kraćem vremenu od propisanoga (2014)

http://vinkovic.org/Projects/MindExercises/nadareni/Nacrt_pravilnika.pdf

Nikčević-Milković, A., Jerković, A. i Rukavina, M. (2016). Stanje, problemi i potrebe rada s darovitim učenicima u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina*, 11(1), 9-34.

Okvir za poticanje iskustava i vrednovanje iskustava darovite djece i učenika (2017)

<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri/Okvir%20za%20poticanje%20iskustava%20u%C4%8Denja%20i%20vrednovanje%20postignu%C4%87a%20darovite%20djece%20i%20u%C4%8Denika.pdf>

Pravilnik o srednjoškolskom obrazovanju darovitih učenika (1993., „Narodne novine“, broj 90/93) https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_10_90_1755.html

Škoda, J. (2015). Identifikacija darovitih učenika u osnovnoj školi. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN br. 87/08; 86/09; 92/10; 105/10; 90/12; 5/12; 16/12; 86/12; 126/12; 94/13; 152/14), https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html

Zrilić, S. i Marin, D (2017). Zakonski okvir odgoja i obrazovanja darovitih učenika u Republici Hrvatskoj. *Magistra Iadertina*, 12(1), 91-105.

Popis tablica i obrazaca

Tablica 1.: 1. zadatak – vezan uz uvodnu cjelinu

Tablica 2.: 2. zadatak – vezan uz cjelinu Procjena osobina i identifikacija darovitih učenika

Tablica 3.: 3. zadatak – vezan uz cjelinu Izrada individualiziranih programa za darovite učenike

Tablica 4.: 4. zadatak – vezan uz zaključak

Obrazac 1.: Primjer Obrasca za izradu IOOP-d (preuzeto sa www.ci-sdz.hr/dokumenti)

Obrazac 2.: Primjer Obrasca za individualizirano planiranje nastave (preuzeto s www.ci-sdz.hr/dokumenti)